

МЕТОДИЧКЕ ОСНОВЕ ТУМАЧЕЊА СРПСКИХ РЕАЛИСТИЧКИХ ПРИПОВЈЕДАКА

На примјерима добро познатих аутора и приповједака из периода српског реализма у раду се предочавају методичке основе тумачења прозног умјетничког текста. Посебна пажња посвећена је истраживачким задацима које наставник поставља пред ученике с циљем што бољег мотивисања њихове читалачке усредсређености. Показано је како се биографија писца, наслов приповијетке или поједини њени ефектнији дијелови могу искористити као мотивациони подстицај, и то техником интердисциплинарног приступа у што адекватнијем амбијенту.

Кључне ријечи: српска реалистичка приповијетка, мотивисање ученика, интердисциплинарни приступ, истраживачки задаци, култура читања

1 Заступљеност српских реалистичких приповједака у наставним програмима. У школском програму реалистичка дјела су заступљена у складу са природом и циљевима наставе књижевности и представљају захвалну грађу за наставнике и ученике, да на занимљив и креативан начин развијају потребу за читањем, вјештину тумачења, способност доживљавања и разумијевања, подстицај за вјежбу усменог и писменог изражавања. Српске реалистичке приповијетке разноврсном тематиком, мноштвом питања која отварају, богатством приказаних ликова и ситуација, различитим стиловима и умјетничким поступцима доприносе остваривању свих циљева наставе. При избору текстова за школску интерпретацију важно је да текстови имају естетску вриједност и да буду прихватљиви за психофизичке и интелектуалне могућности ученика. Реалистичке приповијетке могу на први поглед изгледати неприхватљиво због употребе дијалектизама и архаизама, због приказа времена, друштвених односа или моралних норми које нису блиске младом читаоцу али одговарајућа мотивација, пажљиво проучавање и добра интерпретација доводе до спознаје умјетничке вриједности, универзалних значења и актуелности српских реалистичких приповједака и даље - до читалачког задовољства.

О промјени, проширивању или сужавању избора реалистичких приповједака у наставном програму могло би се говорити само у контексту измјена и поновног осмишљавања цјелокупног основношколског програма. Дјелимичне, повремене, несистемске промјене воде до преоптерећености и неусклађености, напорних и досадних часова и до одбијања младог човјека од књижевне умјетности. У средњим школама програм је осмишљен као проучавање историје књижевности па се реализам и реалистичке приповијетке проучавају у другом разреду. У школском програму епоха реализма се везује за раздобље од почетка 70-их година до краја 19. вијека. Писци који су стварали на почетку 20. вијека а које неки историчари сматрају реалистима предвиђени су за проучавање у трећем разреду, у оквиру модерне која се у школском приступу временски ограничава на период од појаве Српског књижевног гласника (1901) до Првог свјетског рата (1914).

Приповијетка Лазе Лазаревића *Први њуш с оцем на јушрење* је у програму за први разред као примјер за проучавање особина књижевних родова и врста. Овај час има изузетну важност у склопу цјелокупне средњошколске наставе књижевности јер поставља темеље за будуће интерпретације приповједачких дјела и уводи књижевнотеоријске појмове који су у основној школи били мање употребљавани а за средњошколски ниво су неопходни. Осим појмова: тема, фабула, главни и споредни ликови, идеја и још нејасног појма стил, уводе се појмови: статички, динамички, покретачки мотиви и лајтмотив, реалистички обликована фабула, сиже, композиција, реалистички јунак, антијунак...

Српске реалистичке приповијетке које се проучавају у другом полугодишту другог разреда поред књижевнотеоријског захтијевају књижевноисторијско становиште које се уклапа у наставни процес јер су ученици историјом књижевности почели да се баве у првом разреду и већ имају потребна предзнања о узроцима појаве и законитостима смјене књижевних праваца у историји умјетности и историји књижевности. Нека дјела из програма за основну школу се понављају у програму за средњу школу. Предност оваквог понављања огледа се у могућности да ученици сами прате промјене у начину доживљавања истог дјела у два периода свог живота које одликује различито предзнање и различито животно и читалачко искуство.

Размишљања о избору писаца и дјела су у сјенци озбиљнијег проблема - преоптерећености програма наставе српског језика и књижевности. Да би се остварили очекивани циљеви наставе овог предмета потребно

је пронаћи економичне методичке поступке. На наставнику је да пронађе одговарајућа рјешења, на првом мјесту потребно је више пажње посветити прецизном планирању и квалитетном припремању наставника и ученика. Успјешно мотивисани ученици и добро формулисани и распоређени истраживачки задаци допринијеће да вријеме часа буде што економичније и сврсисходније искориштено. Дио циљева може се остварити и добро осмишљеним продуженим активностима: домаће задаће, есеји, часови припреме за писмене задатке, часови правописних, говорних и стилских вјежби и одговарајући часови граматике.

Да би испунила своје циљеве, настава књижевности треба да буде стваралачка, што подразумијева природну, младалачку креативност ученика и стручну креативност наставника. То је настава без шаблона, разноврсна, увијек отворена за ново и за тражење одговора на сва питања. Таква настава захтијева осјетљив и васпитан укус, стални, упорни рад на прикупљању чињеница, радозналу загладаност у свијет, осјећање слободе да се пита и одговара без страха, отвореност за нове идеје, моћ имагинације, неспутану машту, толерантност за туђа мишљења... Наставник има значајну улогу да подстакне и охрабри смјелост, радозналост, иницијативу, креативност и маштовитост у свим фазама наставног процеса, од планирања и припремања преко реализације до вредновања, тако на најбољи начин доприноси развоју мисаоних и стваралачких способности ученика и стицању потребних знања и навика.

Искру доброте и љепоте у младој души наставник може распламсати или заувјек угасити. У свом раду мора бити врло опрезан и одмјерен, треба изразити наклоност и одобравање, показати љубав и повјерење и охрабрити на успјех како би обезбиједио слободу сазнавања, успоставио најбољи однос између науке и спознаје љепоте, развијао способности ученика којима ће они изразити и задовољити своју знатижељу. Тако се гради атмосфера која је плодно тло за успјех у раду и остварење свих циљева од којих је најважнији формирање младог човјека који поред знања има осјећање за лијепо и племенито и спреман је за животне изазове. Књижевност својом љепотом, креативношћу, хуманошћу и универзалношћу оплемењује човјека у сваком погледу.

2. Мотивисање ученика за читање српских реалистичких приповиједака. Познато је да квалитет наставног проучавања зависи од благовремене и одговарајуће припреме наставника и ученика. Да би наставно проучавање књижевног дјела било успјешно, ученик треба да буде емоционално

спреман за читање и доживљавање одређеног књижевног дјела. У приступу књижевним дјелима треба имати на уму основне циљеве наставе књижевности: развијање љубави према читању и способности да се књижевно дјело што потпуније сазнаје и у његовој љепоти што више ужива. На развијању ове љубави и способности ради се од предшколског узраста. Као у сваком раду, што се више улаже - више се добија, а грешке се скупо плаћају.

Устаљено је схватање да се мотивација проводи само у уводном дијелу часа. Пракса је показала да концентрација и пажња ученика попушта током рада на једном часу и зависи од више фактора. У савременој настави мотивација мора бити стална и може се остварити на многобројне начине. За обраду реалистичких приповједака важно је да мотивисање буде прилагођено расположивом времену и опширности садржаја. Неопходно је што равномјерније распоредити наставне садржаје, благовремено дати задатке и оформити неке од група. Истраживачки задаци ће омогућити дјелотворније читање које неће брзо пасти у заборав. Уштеду у времену оствариће и групе које ће добити задатке чије рјешавање тражи више времена и истраживачког рада. Поред задатака за обраду појединих писаца и дјела важно је дати и истраживачке задатке који ће обухватати синтетичко размишљање о реалистичким приповијеткама. Ученици често негодују што добијају задатке за рад после наставе. Ту је важна улога наставника који ће ученике знати усмјерити ка схватању да читање није само школска обавеза него да је културна и духовна потреба образованог човјека, да су писменост и начитаност карактеристике које се у одређеној мјери остварују у школском узрасту и у оквиру школског програма, да се за то добијају оцјене али да човјека прате цијелога живота, одређују његово понашање, круг људи у коме ће се кретати и на друге начине одређују животне токове. Најбоља мотивација је сам рад на часу. Ако су претходни часови књижевности били добро осмишљени, ако је ученик открио љепоте, схватио смисао и осјетио радост спознаје умјетничког дјела за њега ће читање и нових дјела бити изазов и задовољство а не само непријатна обавеза која одузима вријеме. Мотивисање ученика је важан наставников задатак јер олакшава све следеће фазе у раду. У том смислу и једно од најтежих питања које се поставља пред наставника гласи: Шта учинити да ученици, у условима и искушењима живота 21. вијека, пожеље читати?

Одговор је тешко наћи и он не може бити један. Наставник мора добро познавати своје ученике и, полазећи од конкретног дјела, наћи на-

чин да их мотивише. Током припреме часа треба водити рачуна о појединостима које су подстицајне за ученике, које ће заинтересовати, зачудити, изненадити, изазвати. Наставник на ученике дјелује више-струко: изгледом, понашањем, карактером, знањем, културом, гласом, рјечитошћу, ставом, примјером, захтјевима, коментаром, упутствима, оцјеном... Осим набројаног које често не зависи од самог наставника или зависи у мањој мјери важну мотивациону улогу имају осмишљени наставнички поступци. Временом развијано повјерење може бити довољна мотивација за рад без додатних активности. Континуиране одговарајуће припреме оспособљавају ученика за самостално читање и доживљавање па се тако претходан дјелотворан рад и резултати рада појављују као мотивација. Ако наставник познаје своје ученике отвара се могућност да на занимљив и подстицајан начин повеже интересовања или догађаје из живота ученика и свијета умјетничког дјела. Мотиваци- оно дјелује ситуација у којој ученик зна да ће бити саслушан са ува- жавањем када искаже своје мишљење које ће моћи поредити са миш- лењем вршњака и које ће заједнички, аргументовано кориговати.

За ефикасност у сваком раду важан је амбијент у којем се ради. На први поглед школски простор не даје много могућности за промјене. Међутим, уз мало напора могу се постићи ефекти који изненађују и дају позитивне резултате.

Најједноставније што је могуће урадити у циљу стварања пријатнијег и креативнијег радног простора јесте распоред сједења. Размјештајем клупа у круг или облик слова П доводимо ученике у ситуацију да једни другима сопштавају, да се једни другима обраћају, да пажљивије слушају и да прате реакције на властито излагање чиме се постиже стварна инте- рактивност. На часовима које желимо осмислити као дебату у којој се суочавају различита мишљења постављамо клупе на двије стране, фи- зичким одвајањем појачава се утисак супротстављености и директно утиче на снагу аргумената.

Уз несебично ангажовање наставника и одговарајућу мотивацију ученика могуће је обезбиједити слике, фотографије, репродукције или ученичке цртеже великана писане ријечи за уређење простора. Ученици ће више сарађивати, смишљати начине како да ријеше проблем и заје- днички налазити рјешења те развијати способност тимског рада и гради- ти пријатељства. Уколико се одлучимо за ученичке радове остварујемо својеврсну интердисциплинарност сарадњом између литерарне и ли- ковне секције на чијим састанцима ученици израђују цртеже или кари-

катуре. Посебан утисак може оставити и снажно дјеловати Медићев текст *Завештање језика Стефана Немање* које могу урадити ученици првог разреда на часовима додатне наставе по узору на слова Мирослављевог јеванђеља. Умјесто празних и хладних зидова имаћемо топло-ту оплемењеног простора који ће добити ново значење када наставник у правом тренутку повеже садржаје изложбе и наставног рада чиме разбија монотонију и рад чини занимљивијим. И у овој активности треба опреза и мјере, не смије се допустити да на зид неконтролисано доспију садржаји који ће имати нежељене ефекте. Све што се излаже мора задовољити озбиљне естетске, стручне и моралне критеријуме. Док ученици траже фотографије, цртају портрете или карикатуре упознаће се са изгледом писаца, начином одијевања, квалитетом фотографија и приближити времену о коме разговарају.

Као простор који мотивише може се искористити школска библиотека. Саме књиге су подстицајно окружење за рад на креативном приступу књижевноумјетничком дјелу. Простор библиотеке се може још више оплеменити у сарадњи библиотекара и чланова библиотекарске секције сликама, илустрацијама или изложбама. Библиотека може постати мјесто дружења и рада и осмишљавањем акције замјене књига која се заснива на позиву да свако донесе књигу која му није потребна током октобра - мјесеца књиге а на крају октобра у замјену свако узима књигу која му је потребна. Тако књиге добију власнике којима су потребне, ученици при изради плаката и осмишљавању акције показују креативност и добијају прилику да се друже и сарађују а библиотека постаје близак радни простор.

Час књижевности може се одржати у галерији или музеју при чему се уложени труд враћа у виду занимљивости рада, подстицајног узбуђења, креативности ученика, памћења и разумијевања садржаја и спремности за будућу сарадњу.

Сама природа комуникације, њена љепота директно утиче на мотивацију за рад и учења. За наставника је важно да лијепо говори, тачно, течно, јасно, прецизно, одмјерено али и да пажљиво и са уважавањем слуша ученике. Нарочито много пажње треба посветити уочавању позитивног, доброг и лијепог у раду ученика. Иако у пракси грешке и одступања лако уочавамо и потребно их је исправљати, већу мотивациону снагу и позитиван утицај на развој младог човјека има уочавање и истицање у први план позитивног и исправног. То је важна способност за коју наставник треба имати посебан сензибилитет а њена примјена даје

вриједне резултате. Указивање на грешке и истицање замјерки углавном дјелује дестимулативно док похвале и награде причињавају задовољство и подстичу да се ради више и остварују бољи резултати. За све треба одредити праву мјеру и право вријеме, највише ефеката у циљу мотивације за даљи рад и напредак даје поступак у коме истакнемо добре стране и похвалимо позитивне примјере а затим указујемо на недостатке и грешке које треба отклонити и могуће начине на које се могу отклонити. Овдје примјењујемо одавно познату истину да успјех најбоље успијева. Када млади човјек спозна осјећање задовољства због успјеха, када му се укаже на могућности и путеве успјеха он ће их искористити, док страх или стид због неуспјеха дјелују дестимулативно.

Умјетничко дјело својом снагом, љепотом и универзалним значењима може бити одговарајућа мотивација, дјеловати сугестивно и пробудити радозналост и интерес за читање. Важно је одабрати узбудљиву и занимљиву епизоду, одломак који ће зачудити, изненадити, навести на размишљање и имати инспиративну, подстицајну снагу.

Нарочито подстицајно дјелује стварање ведре атмосфере у разреду која се може остварити подсјећањем на већ обрађено хумористичко дјело, читањем одломка који ученике насмије и ораспложи препричавањем анегдоте из живота аутора или повезивањем са смијешном ситуацијом из свакодневног живота. За мотивисање хумором у приступу реалистичким приповијеткама могу послужити дијелови из Глишићевих приповједака и комедија, из Нушићеве *Аутобиографије*, одломци из његових приповједака или комедија, дијелови из Сремчевих дјела *Пој Гири и пој Сира*, *Зона Замфирова* или *Ивкова слава*, одломци из Матавуљевих *Биљезака једној њисца* или његових приповједака, анегдоте из Домановићевог живота. За читање романа Симе Матавуља *Бакоња фра Брне* најбоља мотивација може бити ведро и весело расположење изазвано читањем одломка о томе како је Пјевалица излијечио фра Брну.

За читање приповијетке Милована Глишића *Глава шећера* може бити инспиративно читање узбудљивог дијела који подсјећа на акционе филмове, а за читање приповијетке Симе Матавуља *Пиљенда* читање одломка који је повод за разговор о језику, о историји, о моралности ујене или о смислу одрицања за вјеру.

Осим репрезентативног одломка из дјела подстицајно може дјеловати лијепо прочитан дио писма, мишљење савременика или оцјена критике. На читање *Зоне Замфирове*, романа који је ученицима углавном

познат преко филмске верзије, можемо ученике подстаћи причом о стварном догађају који је Нушић испричао Сремцу а овај кратко забиљежио у свој чувени нотес.

У приступу реалистичким приповијеткама као мотивација могу се искористити занимљиви одломци из филмова који су снимани по приповијеткама као што су *Глава шећера* и *Ивкова слава*. Сlike Паје Јовановића и Уроша Предића настале у вријеме реализма могу бити инспиративне за разговор о реалистичким умјетничким поступцима. Реалистичка дјела су у школском програму и основне и средње школе, што омогућава да као мотивација послужи дјело истог писца које су ученици већ читали. Емотиван разговор о приповиједи *Прва бразда* које се ученици добро и радо сјећају може бити добар повод за читање Глишићевих приповиједака а у току интерпретације прилика за компаративни приступ. Разговор о Домановићевој приповиједи *Мртво море* допринијеће стварању одговарајуће атмосфере и мотивисати ученике да прочитају и друге алегорично-сатиричне приповијетке размишљајући о њиховим алегоричним значењима. Одломак из Пупинове биографије *Од њашњака до научењака* може бити подстицајан за истраживање богатства и разноликости у приказивању сеоског живота. Као мотивација и прилика за поређење различитих приступа и изражајних могућности може послужити дјело исте тематике.

Годишњице рођења, смрти или објављивања појединих дјела могу бити повод за истраживање и читање дјела појединих аутора. Године 2011. обиљежено је 160 година од рођења (1851), 120 година од смрти (1891) Лазе Лазаревића и 105 година од смрти Стевана Сремца (1906); године 2012. обиљежено је 190 година од рођења Јанка Веселиновића (1822), 150 година од рођења Војислава Илића (1862); године 2013. је 150 година од рођења Светолика Ранковића (1863) и 105 година од смрти Милована Глишића, Радоја Домановића и Симе Матавуља (1908); 2014. године је 150 година од рођења Бранислава Нушића (1864) и 100 година од смрти Јована Скерлића (1914)...

Пажљиво одабрани подаци из биографије неког писца или приказа дјела могу пробудити радозналост и бити мотивација за читање. Разговор о односу Лазе Лазаревића према мајци може бити повод за читање приповједака и истраживање литерарног лика мајке а у каснијем приступу и прилика за поређење. Одабране анегдоте из живота Радоја Домановића су врло захвална мотивација за читање алегорично-сатиричних прича и истраживање литерарног израза пишчеве бунтовне

природе. (Попут познате анегдоте из школског живота када је професор тражио да гимназијалац Радоје напише једну реченицу а Радоје написао: *Краљеви треба увек да слушају глас свога народа!* на ужас уплашеног професора који је очекивао и захтијевао нешто о птичицама и цвијећу.) Вјешто повезивање дјела са био-библиографским, књижевноисторијским, друштвеним и културним контекстом омогућава његово сагледавање из разних углова и потпуније разумијевање.

У мотивисању ученика за читање и у приступу одређеном књижевном дјелу важну улогу има наслов дјела. И писци и читаоци схватају важност наслова али се у школској пракси она повремено запоставља или се своди на повезивање са темом. Наслов је први сусрет са дјелом који може бити пресудан. Писци знају да наслов мора имати привлачну снагу за читаоца, зато о њему дуго размишљају и често су нам познате различите варијанте до којих је писац долазио у трагању за кључним ријечима које би биле у хармоничном односу са цјелином дјела, његовом суштином и смислом. Писац се обично за наслов одлучује на крају када је дјело завршено, са намјером да наслов укаже на неки важан аспект дјела. Читаоци знају да је у наслову и нека особеност самог дјела па већ од сусрета са насловом успостављају свој однос према дјелу. За стварање приснијег односа са дјелом и за потпуније, самосталније разумијевање корисно је подстицати ученике да размисле и искажу писмено или усмено своје асоцијације везане за наслов. Интерпретација која слиједи доводи се у однос према тим асоцијацијама и дјелотворнија је. Ако ученике подстакнемо да прије читања приповијетке *Вештар* Лазе Лазаревића запишу све асоцијације везане за ријеч *вештар* и разговарамо о наведеним асоцијацијама ученици ће током читања запазити мотив вјетра у приповијецци и његову умјетничку функцију. Слично можемо постићи стилском вјежбом када од ученика тражимо да запишу све придјеве и глаголе који се односе на вјетар. Вјежба и разговор о одабраним примјерима подстаћи ће разумијевање мотива у приповијецци, бити прилика за богаћење рјечника и допринос љепшем и богатијем изражавању. У неким ситуацијама забавно је и стимулативно ученике подстаћи на смишљање властитог наслова за дјело чиме се они наводе да синтетички размисле о суштини и смислу дјела. Наслов Глишићеве приповијетке *Глава шећера* обично код ученика изазове извјесне недоумице јер им је спој ове двије ријечи необичан. Подстакнути да смисле други наслов ученици, у опуштеној атмосфери долазе до занимљивих приједлога али

и до разумијевања симболике главе шећера и потпунијег разумијевања трагичности приказаних друштвених односа.

Потребно је за напредније ученике осмислити нешто захтјевније задатке (да сами напишу пјесму или есеј са истим насловом) чиме се остварује више позитивних циљева. Ученици својим нестрпљењем неће ометати спорије ученике и тако их онемогућити да стигну до рјешења, њима неће бити досадно, изазов у виду сложенијих задатака подржава самопоуздање и мотивише на креативност и рад.

У обради реалистичких приповједака нарочито провокативно и продуктивно може дјеловати разговор о насловима приповједака Радоја Домановића: *Краљевић Марко по дрући њуи међу Србима, Мршво море, Сјрадија, Размишљање једној обичној српској вола...* Само записивање наслова и позив да се размисли о његовом значењу, саставу, симболици или да се запишу асоцијације које изазива може бити довољна мотивација за читање и инспирација за интерпретацију. Наслов може бити повод за разговор о тематици, о умјетничким поступцима, о пренесеним значењима или моралним ставовима. Као погодне теме за домаћи или писмени задатак ови наслови су подстицајни за маштовитост и креативност ученика. У приступу Лазаревићевој приповиједи *Верштер* наслов је инспиративан за подсјећање на особине прочитаног дјела, Гетеовог *Вершера* и анализу умјетничких поступака у психолошкој карактеризацији ликовна приповијетке, као и за размишљање о поступцима људи и моралним нормама. Наслов приповијетке *Бојојављенска ноћ* повод је за разговор о вјеровањима и традицији али и социјалном и моралном аспекту дјела: Да ли се дешавају чуда? Када човјек вјерује у чудо?

Као закључак о уобичајеним и маштовитим начинима мотивисања ученика за читање наводимо размишљање Милке Андрић: „Посебно мотивисање ученика за читање књижевноумјетничког дјела потребно је све док ученици не стекну поуздане читалачке навике и док се у њима не устали жеља да у свакој прилици пажљиво саслушају изражајно читање пјесме. У околностима када ученици имају изражену радозналост за тајне и љепоте умјетничког текста пред којим су, даље мотивисање постаје сувишно и наметљиво. А најзначајнији домети мотивационих поступака јесу у развијању ученичког самомотивисања“ (Андрић 1997: 32).

3. Истраживачки задаци. У свакодневном животу читање многим ученицима представља наметнуту обавезу што отежава концентрацију а тиме и разумијевање и прихватање дјела. Ако се приступи читању без

јасних задатака може се десити да имамо ученика који је „прочитао али ништа није разумио“ што је вишеструка штета, вријеме је неповратно изгубљено а циљеви неостварени. Неријетко ученици који нису разумјели дјело тврде да им се оно није допало или се уопште не укључују у разговор. Да бисмо избјегли такве и сличне ситуације важно је ученицима благовремено дати истраживачке задатке који ће помоћи да се концентрација задржи од почетка до краја читања и да пажња буде усмјерена на различите аспекте дјела како би се дјело што потпуније доживјело, разумјело и прихватило. На тај начин постижемо да ученик зна шта је требало разумјети, има мјерило колико је то разумио и циљ да истражује и разумије што више. Постепено, правилно мотивисан и усмјераван вриједним радом развиће се у читаоца који ће запажати, процјењивати, доносити судове и образлагати ставове.

При формулисању истраживачких задатака, наставник мора показати право мајсторство. Задаци не смију усмјеравати ученика само на праћење и репродуковање садржаја. Ученике треба усмјерити на истраживање, запажање важних појединости, размишљање, маштање, асоцирање, закључивање, на откривање умјетничке вриједности дјела. Истраживачко читање омогућава потпуније сазнавање дјела, ствара навикку биљежења приликом читања чиме се развијају читалачка култура и способност самосталног читања. Важно је да истраживачки задаци обухватају дјело у цјелини јер они одређују методичку структуру часа и да имају и одређену дозу провокативности, изазова. Да би се наставно вријеме што рационалније и економичније користило могуће је комбиновати задатке тако да се истовремено обави мотивисање ученика и локализовање текста или да се ученици припреме за истраживачко и проблемско изучавање дјела.

Примјери уопштених задатака који се могу конкретизовати и повезати са дјелима:

Запиши асоцијације које је у вама изазвао наслов приповијетке. Опиши која ваша очекивања дјело је/није испунило. Припиши и биљежи све мотиве који се појављују у приповијетци. Означи све динамичке мотиве. Одреди функцију сјајних мотива. Окарактеризиши облике умјетничког изражавања (нарација, дескрипција, дијалог). Уочи елементе драмске структуре (експозиција, завјештање, кульминација, перипетија, расјештање). Откриши у тексту лирске, епске и драмске елементе и прикажи их у табели. Обиљежи композиционе цјелине и уочи карактеристике њиховог повезивања. Обиљежи описе природе и објасни

однос природе и приказаних ликова и догађаја. Анализирајте визуелне и аудиовизуелне иејзажне слике. Објасните симболику појединих мотива. Окарактеризишите говор јунака. Уочите карактеристична одступања од језичког стандарда. Исажите идеје које се откривају у приповијести. Упоредите своје ставове са ставовима приказаних ликова. Уочите и објасните симболику појединости и цјелине. Објасните како ви доживљавате приказану ситуацију. Опишите како замисљате групе моћне исходе, образложите њихову неоправданост. Сислите адекватнији наслов за приповијестку. Објасните на који начин споредни ликови учествују у суштвеном приказивању главног јунака. Опишите свој однос према ликовима и догађајима. Процијените с моралног становишта постојећег јунака. Опишите личности из стварног живота које имају наведене особине.

Настојања ученика да открију, уоче, образложе, објасне, докажу и процијене особности и вриједности умјетничког текста усмјеравамо и подстичемо сарадничким императивима: извојите, наведите, забиљежите, анализирајте, прашите, закључите, докажите, повежите, откријте, размислите, прошумачите, образложите, попражите, пронађите, упоредите, процијените, замислите, испитите, сјешите се, подвуците... или питањима: Како ви то доживљавате? Шта је тиме постојнуто? У чему видите прави одговор? Да ли сте зајазили...? Чије објашњење највише одговара истини? Зашто неко мисли другачије? Како би се то могло другачије реализовати/ ријешити/ осмислити?...

Циљ је постићи да проучавање има одговарајућу динамику, да задаци побуде истраживачку радозналост и да постигнути резултати остваре ученичко задовољство. Код сложенијих дјела могуће је истраживачке задатке груписати у прегледне цјелине што ће ученицима олакшати истраживање:

Доживљаји и утисци

Које асоцијације је у вама побудио наслов прије него што сте прочитали дјело? Какав сте садржај очекивали на основу наслова? Опишите у каквом су односу ваша очекивања и стварни садржај приче. С којим проблемима сте се суочили читајући приповијестку? Опишите своја осјећања у шоку читања. Какав је ваш однос према лику/ догађају/ ситуацији?

Грађа и структура

Шта је карактеристично за шок радње у приповијести? Гдје је писац пронашао инспирацију за стварање ове приче? У каквом су односу живоина и умјетничка истина? Окарактеризишите умјетничке постојеће за-

стиуиљене у приповијецџи. Означџиће композиционе цјелине и објасниће на који су начин повезане.

Ликови

Како је представљен физички изглед лика? У каквом су односу његов изглед и карактер? На који начин слике природе доприносе сликању карактера/ ситуације у причи? Сликању лика доприносе и дијалози, које су карактеристичке дијалога, шта сазнајемо из њих?

Идеје

Образложџиће ставове према живоћу у овој причи. Извојџиће реченице које исказују став писца. Искажџиће поруке, идеје дјела познаћим пословичним изразима.

Поред разноврсности радних задатака потребно је у припремању часа размислити о одговарајућим облицима рада, правилно одабрати и комбиновати фронтални, групни рад, рад у паровима и индивидуални рад. Такође, врло је важно кориштење погодних наставних средстава, поред обавезног текста брижљиво припремљени наставни листићи, графоскоп, тонски и филмски записи, ученичке биљешке, шеме, интернетом доступни подаци и важне информације.

4. Закључак

Да би се искористиле могућности које пружају српске реалистичке приповијетке у образовању и васпитању потребно је уложити много труда, знања и љубави. Нарочито је важно пажњу посветити мотивисању за читање да би се успоставила веза између дјела 19. вијека и читалаца 21. вијека у конкуренцији доступних, занимљивих савремених средстава масовне комуникације. Даље је потребно, и стим у вези било би неопходно, систематски радити на развијању радних навика, културе читања и на стицању знања из историје и теорије књижевности која доприносе развијању способности доживљавања и разумијевања и вјештини тумачења књижевних дјела, али и оспособљавају ученике за проналажење, избор, обраду и употребу информација, за рад на пројектима, за усаглашавање ставова и за самовредновање.

Извори

Веселиновић 1966: Јанко Веселиновић. *Хајдук Сћанко*. Београд: Нолит.

- ВЕСЕЛИНОВИЋ 1927: Јанко Веселиновић. *Слике из сеоској живојш*. Београд: Српска књижевна задруга.
- ВЕСЕЛИНОВИЋ 1990: Јанко Веселиновић. *Мали певач, приповејке*. Београд: Алфа, Агенција "Драганић".
- ГЛИШИЋ 1963: Милован Глишић. *Сабрана дела I-II*, Просвета, Београд, 1963.
- ДОМАНОВИЋ 1982: Радоје Домановић. *Сѣрадија и друге приповијетке*. Сарајево: ИРО „Веселин Маслеша“.
- ИГЊАТОВИЋ 1951: Јаков Игњатовић. *Одабране приповејке*. Београд: Ново поколење.
- ИГЊАТОВИЋ 1966: Јаков Игњатовић. *Мемоари*. Београд: Српска књижевна задруга.
- ИГЊАТОВИЋ 1981: Јаков Игњатовић. *Вечити младожења*. Београд: Просвета, Нолит, Завод за уџбенике и наставна средства.
- ИЛИЋ 1988: Илић, Војислав: *Песме*. Београд: Рад.
- ЛАЗАРЕВИЋ 1981: Лаза, Лазаревић. *Изабрана дела*. Београд: Рад.
- ЉУБИША 1968: Стјепан Митров Љубиша. *Сабрана дјела*, критичко издање. Титоград: Црногорска академија наука и умјетности.
- МАТАВУЉ 1954. Симо Матавуљ. *Сабрана дела*. Београд: Просвета.
- МАТАВУЉ 1965: Симо Матавуљ. *Приповејке*. Београд: Просвета.
- МАТАВУЉ 1939: Симо Матавуљ. *Биљешке једној писца*. Београд: Српска књижевна задруга.
- МАТАВУЉ 1988: Матавуљ Симо: *Бакоча фра Брне*. Београд: Рад.
- НУШИЋ 1986: Бранислав Нушић. *Госпођа министарка*. Сарајево: СОУР „Веселин Маслеша“.
- НУШИЋ 1989: Бранислав Нушић. *Аутобиографија*. Београд: Просвета.
- РАНКОВИЋ 1934: Светолик Ранковић. *Сеоска учиштелица*. Београд: Српска књижевна задруга.
- РАНКОВИЋ 1968: Светолик Ранковић. *Горски цар*. Београд: Нолит.
- СРЕМАЦ 2004: Стеван Сремац. *Зона Замфирова*. Београд: Политика.
- СРЕМАЦ 1948: Стеван Сремац. *Одабране приповејке*. Београд: Ново поколење.
- ПРИПОВЕТКА 1974: *Српска реалистичка приповејка*. Београд: Народна књига.
- ЂОРОВИЋ 1967: Ђоровић Светозар. *Сабрана дјела*. Сарајево: „Свјетлост“ издавачко предузеће.

МЕТОДИЧКА ЛИТЕРАТУРА

- Андрић 1997: Милка Андрић. *Наставно проучавање народној џесништџва*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Андрић 2002: Милка Андрић. *Методички прилази књижевноуметничком делу*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Бајић 1994: Љиљана Бајић. *Методички приштуи збирци приповедне прозе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Бајић 2008: Љиљана Бајић: *Проучавање хумористичке прозе у настаџви*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Брчкало 2009: Бранка Брчкало. *Интерпретације приповедака Петра Кочића у настаџви*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Брчкало 2009: Бранка Брчкало. *Приповедачко дјело Петра Кочића у настаџви*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Вучковић 1993: Мирољуб Вучковић. *Методика настаџве српској језика и књижевности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Диклић 1974: Zvonimir Diklić. *Pejzaž и književnom djelu*. Sarajevo: Svjetlost.
- Кордић 1988: Радоман Кордић. *Тумачење књижевној дјела*. Горњи Милановац: Дечје новине.
- Маринковић 2003: Симеон Маринковић. *Методика креативне настаџве српској језика и књижевности*. Београд: Креативни центар.
- Милатовић 1996: Вук Милатовић. *Књижевно дело Иџе Андрића у настаџви*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Николић 1979: Милија Николић. *Књижевно дело у настаџвној пракси*. Београд: Научна књига.
- Николић 1980: Милија Николић. *У свету знакова*. Нови Сад: Раднички универзитет „Радивој Ѓирпанов“.
- Николић 1983: Милија Николић. *Настаџва џисмености*. Београд: Научна књига.
- Павловић 2008: Миодраг Павловић. *Припремање настаџвника и ученика за тумачење књижевних дела*. Београд: Завод за уџбенике.
- Росандић 1975: Dragutin Rosandić. *Problemska, stvaralačka и изborna nastava književnosti*. Svjetlost: Sarajevo.
- Росандић 1983: Dragutin Rosandić. *Metodički pristup pripovjednoj prozi*. Sarajevo: Svjetlost.
- Росандић 1986: Dragutin Rosandić. *Metodika književnog odgoja и obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga.

Zora Pajkanović

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF THE INTERPRETATION
OF SERBIAN REALISTIC SHORT STORIES

Summary

The paper presents methodological principles of the interpretation of Serbian realistic short stories. Special attention is paid to research tasks which are given to students by the teacher, with the aim of improving the motivation of their reading focus. It has been shown that the writer's biography, the title of the short story or its certain more effective parts can be used as a motivational encouragement by using the interdisciplinary approach technique in an environment which is made as adequate as possible.

Key words: Serbian realistic short story, motivation of students, interdisciplinary approach, research tasks, the culture of reading